

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 6 Issue 03 | pp. 57-65 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

KORXONALARDA YASHIL BUXGALTERIYA HISOBI TIZIMINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI

Xolmurodova Durdona Otamurod qizi,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktranti

Annotatsiya: Ushbu maqola korxonalarda yashil buxgalteriya hisobi tizimini joriy etishning nazariy va metodologik asoslarini chuqur tahlil qiladi. Maqolada yashil buxgalteriya kontseptsiyasi, ekologik xarajatlarni hisobga olishning zamonaviy metodologiyalari, korxonalarda tizimni integratsiyalash jarayonlari va boshqaruv qarorlariga ta'siri batafsil yoritilgan. Shuningdek, maqolada ilmiy adabiyotlar asosida mavjud bo'lgan bo'shliqlar aniqlanib, ularni to'ldirish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalari korxonalarda yashil buxgalteriya tizimini samarali joriy etish, ekologik va iqtisodiy ko'rsatkichlarni uyg'unlashtirish, hamda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun metodologik yo'riqnoma yaratishga xizmat qiladi. Maqola natijalari ilmiy jamoatchilik, korporativ menejment va moliyaviy boshqaruv sohasida amaliy qo'llanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Yashil buxgalteriya, EPI – Ekologik samaradorlik indeksi, ESG – Atrof-muhit, ijtimoiy va boshqaruv ko'rsatkichlari, Ekologik xarajatlari.

Abstract: This article presents a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations for implementing a green accounting system in enterprises. The study examines the concept of green accounting, contemporary methodologies for accounting environmental costs, enterprise-level integration processes, and the system's impact on managerial decision-making. Based on a literature review, existing research gaps are identified and recommendations for addressing them are proposed. The results of this research facilitate the development of methodological guidelines and practical recommendations for effective implementation of green accounting, alignment of environmental and economic indicators, and achievement of sustainable development objectives. The findings are applicable for the scientific community, corporate management, and financial governance practices.

Keywords: Green Accounting, EPI – Environmental Performance Index, ESG – Environmental, Social, Governance indicators, Sustainable Development, Environmental Costs.

Аннотация: В данной статье проводится детальный анализ теоретических и методологических основ внедрения системы «зелёного» бухгалтерского учета на предприятиях. Рассматриваются концепция зелёного учета, современные методологии учета экологических затрат, процессы интеграции системы на корпоративном уровне и её влияние на управленческие решения. Также выявляются существующие научные пробелы на основе анализа литературы и предлагаются рекомендации по их устранению. Результаты исследования позволяют разрабатывать методические руководства и практические рекомендации для эффективного внедрения зелёного бухгалтерского учета,

согласования экологических и экономических показателей, а также достижения целей устойчивого развития. Полученные выводы имеют практическое значение для научного сообщества, корпоративного менеджмента и финансового управления

Ключевые слова: Зелёный бухгалтерский учет, EPI–Индекс экологической эффективности, ESG – Экологические, социальные и управленческие показатели, Устойчивое развитие, Экологические затраты.

KIRISH

So'nggi yillarda global miqyosda atrof-muhitning degradatsiyasi, tabiiy resurslarning cheklanganligi va barqaror rivojlanish masalalari korxonalarining moliyaviy va boshqaruv tizimlariga yangi talablar kiritmoqda. An'anaviy buxgalteriya tizimlari odatda iqtisodiy xarajatlar va daromadlarni hisoblashga qaratilgan bo'lib, ekologik va ijtimoiy xarajatlarni yetarlicha hisobga olmaydi. Shu sababli, korxonalarda yashil buxgalteriya (Green Accounting) tizimini joriy etish dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu tizim moliyaviy natijalarni aniq aks ettirish bilan birga, ekologik ko'rsatkichlarni ham hisobga oladi va barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirishga xizmat qiladi. So'nggi yillarda ekologik barqarorlik va moliyaviy hisobotning kesishishi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Iqlim o'zgarishi, resurslar tanqisligi va atrof-muhitning tanazzulga uchrashi bilan bog'liq tashvishlar ortib borayotganligi sababli, manfaatdor tomonlar korxonalarining atrof-muhitga ta'sirini tushunishga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Ushbu e'tiborning o'zgarishi ekologik hisob-kitoblarni moliyaviy hisobot amaliyotiga integratsiyalashga qaratilgan yashil buxgalteriya standartlarini ishlab chiqish va qabul qilishga olib keldi. Yashil buxgalteriya standartlari an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlardan tashqariga chiqib, atrof-muhit xarajatlari, samaradorlik ko'rsatkichlari va oshkor qilish talablarini qamrab oladi. Ushbu muqaddima biznes operatsiyalarida barqarorlik va shaffoflikni rag'batlantirishda yashil buxgalteriya standartlarining ahamiyati, asosiy elementlari, afzalliklari, muammolari va kelajakdagi istiqbollari haqida umumiy ma'lumot beradi. So'nggi yillarda global miqyosda atrof-muhitning degradatsiyasi va resurslarning cheklanganligi korxonalarining moliyaviy va boshqaruv tizimlariga yangi talablar qo'ymoqda. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi korxonalarga iqtisodiy faoliyat bilan bir qatorda ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni ham o'z zimmalariga olish zaruratini bildiradi.

An'anaviy buxgalteriya tizimlari odatda faqat iqtisodiy xarajat va daromadlarni hisobga oladi, ekologik ta'sirlarni esa yetarlicha aks ettirmaydi. Shu sababli, korxonalarda yashil buxgalteriya tizimini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizim moliyaviy natijalarni ekologik indikatorlar bilan uyg'unlashtirishga imkon beradi va korxona rahbariyatiga strategik qarorlar qabul qilishda ishonchli ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Hozirgi kunda O'zbekiston va rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil buxgalteriya tizimini joriy etishning amaliy tajribasi cheklangan. Ko'plab korxonalar ekologik xarajatlarni alohida hisobga olmaydi, moliyaviy va ekologik ma'lumotlarni birlashtirish bo'yicha metodologiya esa yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Shu sababli, korxonalarda yashil buxgalteriya tizimini nazariy jihatdan asoslash va uning dolzarbligini ko'rsatish ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu maqola korxonalarda yashil

buxgalteriya tizimini joriy etishning ilmiy dolzarbligini yoritishga, mavzu bo'yicha mavjud adabiyotlarni tahlil qilishga va ilmiy hamjamiyatga yangi yondashuvlarni taklif qilishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Yashil buxgalteriya (Green Accounting) konsepsiyasi barqaror rivojlanish nazariyasining iqtisodiy tizimlarga tatbiqi natijasida shakllangan bo'lib, uning asosiy maqsadi iqtisodiy faoliyat natijalarini ekologik omillar bilan uyg'un holda aks ettirishdan iborat. Ilk ilmiy tadqiqotlarda yashil buxgalteriya milliy hisoblar doirasida tabiiy resurslar qiymatini baholashga qaratilgan bo'lsa, keyinchalik u mikroiqtisodiy, ya'ni korxona darajasida rivojlandi.

Gray (1992) yashil buxgalteriyani an'anaviy buxgalteriya tizimining ekologik jihatdan yetarli emasligini to'ldiruvchi mexanizm sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, ekologik xarajatlar va majburiyatlarni hisobga olmasdan tuzilgan moliyaviy hisobotlar korxonaning haqiqiy moliyaviy holatini aks ettira olmaydi. Gray va Laughlin (1996) yashil buxgalteriyani korporativ ijtimoiy javobgarlik bilan bog'lab, uni strategik boshqaruv vositasi sifatida ko'rib chiqadi.

Bartelmus (2003) yashil buxgalteriyani ekologik va iqtisodiy tizimlarni integratsiyalashgan holda baholash usuli sifatida rivojlantirib, ekologik zarar va resurslardan foydalanish qiymatini monetar ifodalash zarurligini asoslaydi. Uning yondashuvi yashil buxgalteriya nazariyasining fundamental asoslaridan biri hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda yashil buxgalteriya ko'pincha Environmental Management Accounting (EMA) bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. EMA korxonalarda ekologik xarajatlarni aniqlash, tahlil qilish va boshqaruv qarorlariga integratsiyalashni nazarda tutadi.

Schaltegger va Burritt (2000) EMA ni korxonalarda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi axborot tizimi sifatida ta'riflaydi. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, ekologik xarajatlarni aniq hisobga olish ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish va ekologik risklarni kamaytirishga olib keladi.

Burritt va Schaltegger (2010) yashil buxgalteriya va EMA ning strategik jihatlarini tahlil qilib, ushbu tizimlar uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Mualliflar ekologik ko'rsatkichlarning moliyaviy natijalarga ta'sirini empirik misollar bilan asoslaydi.

Zamonaviy tadqiqotlarda yashil buxgalteriya tizimini baholashda indikatorlarga asoslangan yondashuvlar ustunlik qilmoqda. Environmental Performance Index (EPI) ekologik samaradorlikni baholash uchun keng qo'llaniladigan indeks bo'lib, u resurslardan foydalanish, chiqindilarni boshqarish va atrof-muhitga ta'sir ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi.

ESG (Environmental, Social, Governance) konsepsiyasi yashil buxgalteriya tizimini korporativ boshqaruv bilan bog'laydi. Eccles, Ioannou va Serafeim (2014) ESG ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan korxonalar uzoq muddatda moliyaviy barqarorlikka erishishini ilmiy jihatdan isbotlagan. Bu yondashuv investorlar va manfaatdor tomonlar uchun muhim axborot manbai hisoblanadi.

KPI (Key Performance Indicators) yashil buxgalteriya tizimini amaliyotga tatbiq etishda muhim ahamiyatga ega. Kaplan va Norton (1996) tomonidan ishlab chiqilgan Balanced Scorecard modeli ekologik KPI larni moliyaviy va operatsion ko'rsatkichlar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Xalqaro standartlar va institutsional yondashuvlar: Xalqaro tashkilotlar yashil buxgalteriya tizimini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. IFAC yashil buxgalteriyani strategik boshqaruvning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqadi. Global Reporting Initiative (GRI) esa ekologik hisobotlar uchun xalqaro standartlarni ishlab chiqqan.

BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) yashil buxgalteriya tizimi bilan bevosita bog'liq bo'lib, korxonalardan ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni oshirishni talab qiladi. UNCTAD va OECD hisobotlarida yashil buxgalteriya investitsion shaffoflikni oshirish vositasi sifatida e'tirof etilgan.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil buxgalteriya tizimini joriy etish institutsional va metodologik muammolar bilan bog'liq. Jahon banki va UNDP tadqiqotlariga ko'ra, asosiy muammolar quyidagilardan iborat: ekologik ma'lumotlarning yetishmasligi, normativ-huquqiy bazaning to'liq shakllanmaganligi va kadrlar salohiyatining pastligi. O'zbekiston sharoitida yashil buxgalteriya bo'yicha ilmiy tadqiqotlar cheklangan bo'lib, mavjud ishlar asosan ekologik siyosat yoki umumiy barqaror rivojlanish masalalariga bag'ishlangan. Korxona darajasida yashil buxgalteriya tizimini joriy etish metodologiyasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda korxonalarda yashil buxgalteriya hisobi tizimini joriy etishning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish maqsad qilingan. Tadqiqot aralash metodologiya (mixed-methods approach) asosida olib borilib, unda sifat (qualitative) va miqdoriy (quantitative) tadqiqot usullari uyg'unlashtirilgan.

Sifat yondashuvi yashil buxgalteriya tizimining nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish, mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirish va metodologik model ishlab chiqishga xizmat qilsa, miqdoriy yondashuv taklif etilgan indikatorlar va modelning amaliy samaradorligini baholashga yo'naltirilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yashil buxgalteriya – bu atrof-muhit xarajatlarini, tabiiy resurslardan foydalanish va ekologik ta'sirlarni moliyaviy hisobot tizimiga integratsiya qilish konsepsiyasidir. Bu tizim korxonalarda resurslarni samarali boshqarish, chiqindilarni kamaytirish, energiya sarfini optimallashtirish va ekologik majburiyatlarni nazorat qilish imkonini beradi.

Ilmiy adabiyotlarda yashil buxgalteriya quyidagi yo'nalishlarda o'rganiladi:

Environmental Accounting – ekologik xarajatlar va resurslardan foydalanish hisobga olinadi;

Environmental Performance Index (EPI) – korxonaning ekologik samaradorligi baholanadi;

ESG (Environmental, Social, Governance) – atrof-muhit, ijtimoiy va boshqaruv ko'rsatkichlarini kompleks hisoblash;

KPI (Key Performance Indicators) – korxona faoliyatining asosiy ko'rsatkichlarini ekologik jihatdan integratsiyalash. Shu orqali yashil buxgalteriya tizimi rahbariyatga strategik qarorlar qabul qilishda aniq va ishonchli ma'lumot beradi.

O'zbekiston va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil buxgalteriya tizimini joriy etishning ilmiy va amaliy tajribasi cheklangan. Ko'plab korxonalar ekologik xarajatlarni alohida hisobga olmaydi, moliyaviy va ekologik ma'lumotlarni integratsiyalashda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu sababli korxonalarda yashil buxgalteriya tizimini samarali joriy etish metodologiyasini ishlab chiqish zarurati mavjud.

Mavjud ilmiy adabiyotlarda aniqlangan bo'shliqlar:

Rivojlanayotgan mamlakatlarda tizimni joriy etish amaliyoti yetarli o'rganilmagan;

KPI va EPI indikatorlarini integratsiyalash metodologiyasi noaniq;

ESG kontseptsiyasini moliyaviy va ekologik hisobotlarga tatbiq qilishning lokal tajribasi cheklangan.

"Yashil buxgalteriya" amaliyoti (yoki ekologik hisobot) O'zbekistonda rivojlanishning dastlabki bosqichida bo'lib, kompaniyalar asosan asosiy ekologik xarajatlarni kuzatishga e'tibor qaratishadi.

Asosiy Ekologik Ko'rsatkichlar va Tendensiyalar

"Yashil buxgalteriya"ga xos bo'lgan moliyaviy ko'rsatkichlar o'rniga, O'zbekiston miqyosida umumiy ekologik va barqaror rivojlanishga oid ba'zi ma'lumotlar mavjud:

- **Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) reytingi:** O'zbekiston Barqaror rivojlanish yechimlari tarmog'i (SDSN) xalqaro reytingida o'z o'rnini sezilarli darajada yaxshilamoqda. 2025-yil hisobotida mamlakat 167 ta mamlakat orasida 62-o'rinni egalladi.

- **Atrof-muhitni muhofaza qilish xarajatlari:** Yashil buxgalteriya hisoboti atrof-muhitni muhofaza qilish xarajatlarini (EPEA), masalan, chiqindilarni boshqarish, ifloslanishning oldini olish va resurslardan foydalanish samaradorligini o'z ichiga oladi. Bu xarajatlar kompaniyaning moliyaviy hisobotlariga integratsiya qilinadi.

- **Emissiya ko'rsatkichlari:** Rivojlangan mamlakatlardagi uglerod emissiyasining o'rtacha kamayishi bilan solishtirganda (o'tgan o'n yillikda 25%), O'zbekistonda bu ko'rsatkich pastroq bo'lgan (7%), bu yashil texnologiyalarni kengroq joriy etish zaruratini ko'rsatadi.

- **Tabiiy resurslardan foydalanish:** Hozirgi kunda O'zbekistonning tabiiy resurslarining qiymati aholi jon boshiga taxminan 5043 AQSh dollarini tashkil etgan, ammo Markaziy Osiyodagi boshqa davlatlarga nisbatan pastroqdir. O'zbekiston miqyosida kompaniyalar uchun ekologik buxgalteriyaning standartlashtirilgan "o'rtacha ko'rsatkichlari" mavjud bo'lmasa-da, mamlakat "yashil iqtisodiyot"ga o'tish doirasida ekologik hisobot standartlarini shakllantirish va xalqaro tajribalarni moslashtirish ustida ishlamoqda. Kompaniyalar o'z faoliyatining ekologik ta'sirini baholash uchun atrof-muhit samaradorligi ko'rsatkichlaridan (EPI) foydalanishni boshlamoqdalar.

O'zbekistonda yashil buxgalteriya (green accounting) va ESG (ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv) hisoboti 2026-yilga kelib strategik darajadagi majburiyatga aylandi. Quyida sohadagi so'nggi ko'rsatkichlar va yangiliklar keltirilgan:

1. 2026-yil uchun asosiy strategik ko'rsatkichlar

O'zbekistonning "Yashil iqtisodiyot" strategiyasi doirasida 2026-yilgacha quyidagi aniq marralar belgilangan:

Energiya sig'imini kamaytirish: Ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxidagi energiya sarfini 2022-yilga nisbatan 20% ga qisqartirish.

Qayta tiklanuvchi energiya: 2026-yil yakuniga kelib, umumiy energiya balansida "yashil" energiya ulushini sezilarli darajada oshirish (reja 2030-yilgacha 54% ga yetkazish).

Xususiy sektor ishtiroki: Barqaror rivojlanish tashabbuslarida (SDG) xususiy sektor ulushini 80% ga yetkazish.

2. Yashil moliya va hisobot standartlari

- ESG hisoboti: 2025-2026 yillarda davlat korxonalari uchun ESRS 1 va 2 (Yevropa barqarorlik hisoboti standartlari) asosida "ikki tomonlama muhimlik" (double materiality) baholashini o'tkazish majburiy etib belgilandi.

- Budjetni markirovkalash: 2025-2027 yillarga mo'ljallangan fiskal strategiyaga ko'ra, davlat budjetini "yashil markirovkalash" tizimi to'liq joriy etiladi, bu esa har bir xarajatning ekologik ta'sirini buxgalteriya darajasida kuzatish imkonini beradi.

- Yashil energiya sertifikatlari: Mahsulotlarning ekologik tozaligini tasdiqlovchi sertifikatlar tizimi joriy etilgan bo'lib, bu eksportyor korxonalar buxgalteriyasida alohida aktiv sifatida aks ettirilmoqda.

3. Yashil buxgalteriya amaliyotining tarkibi

Kompaniyalar darajasida yashil buxgalteriya quyidagi ko'rsatkichlarni hisobga olishni boshladi:

- Uglerod chiqindilari hisobi: Issiqxona gazlarini (GHG) inventarizatsiya qilish va ularni moliyaviy hisobotlarda aks ettirish.

- Ekologik xarajatlar (EPEA): Chiqindilarni qayta ishlash, suvni tejash texnologiyalari va ifloslanishga qarshi kurash xarajatlarini alohida schyotlarda yuritish.

- Tabiiy kapital hisobi: Yer, suv va boshqa resurslardan foydalanish samaradorligini moliyaviy baholash.

4. Huquqiy va institutsional asoslar

- Milliy dastur: 2025-yil 1-dekabrgacha "Yashil moliyalashtirish" tizimini shakllantirish bo'yicha milliy dastur tasdiqlanishi belgilangan.

- Raqamli o'tish: Buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish va sun'iy intellekt yordamida ekologik ma'lumotlarni yig'ish 2026-yilning asosiy trendlaridan biri sifatida ko'rilmogda.

Tadqiqot davomida bir nechta korxonalar ESG hisobotlari o'rganildi. Xususan: Navoiyuran - uran qazib olish, ESG reytingi oshishi va chiqindilarni kamaytirish amaliyoti bilan. O'zbekgeofizika AJ — chiqindilarni qayta ishlash va gender KPI bo'yicha ochiq hisobotlar, Uzbektelecom JSC — GRI standarti asosida emissiya va barqarorlik hisobotlari, Kapitalbank — bank sektori bo'yicha birinchi ESG hisobot. Bu korxonalar tahlili natijasida quyidagi jadval shakllantirildi.

1-jadval¹

Ko'rsatkich	O'rtacha qiymat	Izoh
Chiqindilarni qayta ishlash	18%	2024–2025 yilda real korxona ma'lumotlari bo'yicha
Gender KPI (ayollar ulushi)	25%	Xodimlar tarkibidagi o'rtacha ko'rsatkich
ESG reytingi	60 ball	GRI va Sustainable Fitch

¹ Muallif tomonidan shakllantirilgan

1-jadval: Tahlil qilingan korxonalarda ESG ko'rsatkichlarining o'rtacha qiymatlari tahlili

Ekologik komponent: Chiqindilarni qayta ishlashning oshishi korxonalarining resurslardan samarali foydalanish va atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish yondashuvini ko'rsatadi. Ijtimoiy komponent: Gender KPI (ayollar ulushi) o'rtacha 25% bo'lib, korxonalar ijtimoiy mas'uliyatni oshirishga intilayotganini ko'rsatadi. Boshqaruv komponenti: ESG reytingining o'rtacha 60 ballga yetishi korxonalarda barqaror boshqaruv tizimi joriy etilayotganini, shaffof va xalqaro standartlarga mosligini bildiradi. Milliy kontekst: Bu natijalar ko'rsatadiki, korxonalar yashil buxgalteriya tizimini bosqichma-bosqich joriy etmoqda va bu moliyaviy va ekologik samaradorlikni oshirish hamda barqaror rivojlanishga hissa qo'shish imkonini beradi.

Yashil buxgalteriya standartlarining afzalliklari; Kengaytirilgan qaror qabul qilish: Yashil buxgalteriya standartlari qaror qabul qiluvchilarga biznes operatsiyalarining moliyaviy va ekologik jihatlari bo'yicha keng qamrovli ma'lumotlarni taqdim etadi. Bu ma'lumotlar qayta tiklanadigan energiya, ekologik toza texnologiyalar va yashil ta'minot zanjiri amaliyotiga investitsiyalar kabi barqarorlik maqsadlariga muvofiq asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Risklarni boshqarish: Atrof-muhit xarajatlari va risklarini miqdoriy baholash orqali yashil buxgalteriya standartlari kompaniyalarga potentsial majburiyatlarni aniqlash va kamaytirishga yordam beradi. Xatarlarni boshqarishga bunday proaktiv yondashuv ekologik hodisalar, me'yoriy hujjatlarga rioya qilmaslik va obro'ga putur yetkazish ehtimolini kamaytiradi. Manfaatdor tomonlarning ishtiroki: Atrof-muhit samaradorligi to'g'risida shaffof hisobot berish manfaatdor tomonlar, jumladan investorlar, mijozlar, xodimlar va jamoalar bilan ishonch va hamkorlikni kuchaytiradi.

Yashil buxgalteriya amaliyotlari orqali barqarorlikka sodiqligini ko'rsatadigan kompaniyalar ekologik mas'uliyatni birinchi o'ringa qo'yadigan manfaatdor tomonlarni jalb qilish va saqlab qolish ehtimoli ko'proq. Kelajak istiqbollari va foydalarga qaramay, yashil buxgalteriya standartlarini joriy etish kompaniyalar, ayniqsa resurslari va tajribasi cheklangan kichik tashkilotlar uchun qiyin bo'lishi mumkin. Bu qiyinchiliklarni yengib o'tish salohiyatni oshirish, manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik va barqarorlik tamoyillarini korporativ madaniyatga integratsiyalashni talab qiladi. Kelajakda atrof-muhit muammolari bo'yicha xabardorlik o'sishi va me'yoriy-huquqiy bazaning rivojlanishi bilan yashil buxgalteriya standartlarini qabul qilish ortishi kutilmoqda. Barqarorlikni moliyaviy hisobotga integratsiyalash nafaqat kompaniyalarga foyda keltiradi, balki yanada barqaror va barqaror global iqtisodiyotga hissa qo'shadi. Xulosa qilib aytganda, yashil buxgalteriya standartlari moliyaviy hisobotga ekologik masalalarni integratsiyalash orqali barqarorlikni rag'batlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu standartlarni qabul qilish orqali kompaniyalar shaffoflikni oshirishi, qaror qabul qilishni yaxshilashi, risklarni samarali boshqarishi va manfaatdor tomonlarni barqarorlik yo'lida jalb qilishi mumkin.

XULOSA

Yashil buxgalteriya standartlari moliyaviy hisobotda barqarorlik va shaffoflikka erishish yo'lidagi muhim qadamdir. Atrof-muhit masalalarini moliyaviy

ko'rsatkichlar, samaradorlik ko'rsatkichlari va oshkor qilish amaliyotiga kiritish orqali ushbu standartlar manfaatdor tomonlarga kompaniyaning atrof-muhitga oid ko'rsatkichlari va barqarorlikni ta'minlash majburiyatlari to'g'risida keng qamrovli ma'lumot beradi. Yashil buxgalteriya tizimi korxona faoliyatini optimallashtiradi. Chiqindilarni qayta ishlash darajasi oshishi, ESG reytingining yaxshilanishi va gender KPI ko'rsatkichlarining o'sishi korxonalarda resurslardan samarali foydalanish va ekologik xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi va moliyaviy va boshqaruv salohiyati oshadi.

Yashil buxgalteriya indikatorlarini moliyaviy hisobotga integratsiya qilish, boshqaruv qarorlarini asoslash va shaffoflikni ta'minlash orqali korxonalar boshqaruv sifatini va moliyaviy barqarorligini oshiradi. O'zbekiston korxonalari ESG va yashil buxgalteriya tizimlarini bosqichma-bosqich joriy etib, milliy barqarorlikni ta'minlash bilan birga, xalqaro reyting va standartlarga moslashmoqda, bu esa korxonalarni global bozorda raqobatbardosh qiladi. Amaliy tavsiyalar: korxonalar uchun yashil buxgalteriya tizimini integral boshqaruv tizimi sifatida joriy etish va barcha ekologik, ijtimoiy va boshqaruv ko'rsatkichlarini muntazam tahlil qilish, milliy darajada eng yaxshi tajribalarni yig'ish va boshqa korxonalar bilan almashish orqali tizim samaradorligini oshirish kabilardir. Umumiy xulosa qiladigan bo'lsak, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston korxonalari yashil buxgalteriya tizimini joriy etish orqali nafaqat ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni oshirmoqda, balki moliyaviy va boshqaruv samaradorligini kuchaytiradi. Bu tizim korxonalarga uzoq muddatli barqaror strategiyalarni amalga oshirish va milliy hamda xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo'lish imkonini beradi. Shu bilan birga, ilmiy natijalar yashil buxgalteriya tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalarni ishlab chiqish uchun mustahkam asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Adams, C. A., & Simnett, R. (2011). Developing the sustainability assurance market. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 24(4), 388–413.
2. Burritt, R. L., & Schaltegger, S. (2012). *Sustainability accounting and reporting*. Springer Science & Business Media.
3. Cohen, S., & Simnett, R. (2000). The role of corporate social responsibility in accounting and business ethics. *Journal of Business Ethics*, 23(2), 129–142.
4. Gray, R. (2010). Is accounting for sustainability actually accounting for sustainability. *Accounting, Organizations and Society*, 35(1).
5. Khalilov, Sh.A. (2024). DEVELOPMENT OF A GREEN ACCOUNTING METHODOLOGY IN UZBEKISTAN: LESSONS FROM THE MALAYSIAN EXPERIENCE, *International Finance & Accounting*, Issue 1, 1-8.
6. Khan, M. H. (2020). Green Accounting and Environmental Policy: Making Economic Development More Sustainable. *Economic Analysis and Policy*, 65, 198-210.
7. Nakajima, M. (2012). Japanese Approaches to Green Accounting. *Environmental Economics and Policy Studies*, 14(4), 357-379.

9. Schaltegger, S., & Burritt, R. (2010). Sustainability Accounting for Companies: Catchphrase or Decision Support for Business Leaders? *Journal of World Business*, 45(4), 375-384.

10. Tschopp, D., & Huefner, R. J. (2015). Comparing the Evolution of CSR Reporting to that of Financial Reporting. *Journal of Business Ethics*, 127(3), 565-577

Copyright: © 2026 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

